O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI

OLIY TA’LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

FARG‘ONA DAVLAT UNIVERSITETI

FarDU. ILMIY XABARLAR

1995-yildan nashr etiladi
Yilda 6 marta chiqadi

2-2024

НАУЧНЫЙ ВЕСТНИК. ФерГУ

Издаётся с 1995 года
Выходит 6 раз в год

Nemis tili xorijiy til sifatida darsliklarining sifatini tekshirish haqida 247
S.Z.Yo‘ldoshev
Sport faoliyati yo‘nalishi talabalariga valeologiya fanini o‘qitishning didaktik imkoniyatlari 251
I.O.Umarov
Kompetensiyaviy yondashuv asosida o‘quv-jangovar sifatlarni rivojlantirishning ta’lim texnologiyasi 256
Sh.M.Bazarbayeva
Yettisuv viloyatida o‘lat epidemiyasiga qarshi kurash siyosati (1900-1910-yillar)....................264
O.X.Mahamadjonova
Bolalar folkloriga oid o‘n ikki cho‘p va lapar o‘yinlari tavsifi va ta’rifiga doir 268
G.A.Donisheva
Tarixiy jihatdan til leksikasining o‘rganilish darajasi (Oybekning Navoiy romani misolida) 273
L.A.Xaitov
Hakim termiziy merosida inson vujudi (borlig‘i) va ruhiy uzviyligi, inson o‘zligi (nafsi) muammosi. 276
Sh.S.Kodirova
Teaching English language to geology students 280
S.S.Xojiyeva
Maktab kimyo darslarida innovatsion metodlardan foydalanish 283
F.I.Sharipova
Developing reading comprehension at future nurses 288
U.B.Usmonova
Sarlavhalar publitsistik matnning muhim qismi 294
К.Х.Авазов
Региональное и международное сотрудничество в целях обеспечения безопасности, стабильности в Центрально-Азиатском регионе 297
A.N.Qosimov
Sport vositasida o‘quvchilarda milliy o‘zlikni anglash va g‘urur-iftixot tuyg‘usini shakllantirishning pedagogik zarurati 303
A.T.Nishonov
OTM talabalarida axborot oqimini tahlil qilish ko‘nikmalarini shakllantirishning pedagogik jihatlari...310
M.X.Tillavoldiyeva
Raqamli texnologiyalar va ijtimoiy taraqqiyot o‘rtasidagi aloqadorlik muammolari 314
U.D.Xudoyorov
Voyaga yetmaganlar huquqbuzarligi miqdor va sifat ko‘rsatkichlarining xususiyatlari..............318
S.U.Allayarova
O‘quvchilar lug‘at boyligini oshirishning lingvo-pedagogik xususiyatlari..................................325
Ch.T.Qurbonova
Tabiiy geografiya va geoekologiyada GAT texnologiyalaridan foydalanish.............................329
Z.A.Kendjaeva
Ilk, jahon dinlari va falsafiy qarashlarda shukronalikka munosobat..333
L.S.Sultonova
Milliy qadriyatlarning innovatsion taraqqiyot talablari asosida rivojlantirish 338
Sh.T.Temirov
Mir Muhammad Siddiq Hashmat shaxsiy kutubxonasining Buxoro ilmiy-adabiy muhitidagi o‘rni...341
S.X.Kaxxarov
Yoshlarda harbiy vatanparvarlik kompetentsiyalarini shakllantirishda harbiy madaniyat omili..346
A.R.Jo‘rayev
Minnatdorchilik bildirish nutqiy janri verbal, noverbal va lingvistik atributlarining o‘ziga xosligi 351
М.С.Мухамедова
Роль Музеев Узбекистана в жизни общества (начало ХХ века)...356
G.J.Tulenova
On the issue of implementation of projects on the development and practical

FarDU. Ilmiy xabarlar – Scientific journal of the Fergana State University

Volume 30 Issue 2, 2024-yil DOI: 10.56292/SJFSU/vol30_iss2/a154

UO'K: 796.015.3:613.015.3

SPORT FAOLIYATI YO'NALISHI TALABALARIGA VALEOLOGIYA FANINI O'QITISHNING DIDAKTIK IMKONIYATLARI

ДИДАКТИЧЕСКИЕ ВОЗМОЖНОСТИ ПРЕПОДАВАНИЯ НАУКИ ВАЛЕОЛОГИЯ СТУДЕНТОВ СПОРТИВНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

DIDACTICAL OPPORTUNITIES FOR TEACHING SCIENCE VALEOLOGY TO SPORTS ACTIVITY STUDENTS

Yo'ldoshev Sobitali Zohidjon o'g'li
O'zbekiston davlat jismoniy tarbiya va sport universiteti Farg'ona filiali o'qituvchisi

Annotatsiya

Ushbu maqolada valeologiya fanini o'qitishning didaktik imkoniyatlari haqida fikr yuritilib, didaktik ta'lim texnologiyalarning ilmiy-nazariy asoslarini o'rganish va ularni valeologiya fanini o'qitish jarayonlariga tadbiq etish zaruriyati haqida fikr yuritilgan.

Аннотация

В данной статье рассматриваются дидактические возможности преподавания науки валеологии, необходимость изучения научно-теоретических основ технологий дидактического образования и применения их в процессах преподавания науки валеологии.

Abstract

This article discusses the didactic possibilities of teaching the science of valeology, the need to study the scientific and theoretical foundations of didactic education technologies and their application in the processes of teaching the science of valeology.

Kalit so'zlar: *pedagogik dizayn, axloqiy rivojlanish, pedagogik menejment, model, kompetensiya, xarakter, tafakkur, model, salomatlik, tadqiqot,ijodiy faoliyat.*

Ключевые слова: *педагогический дизайн, нравственное развитие, педагогический менеджмент, модель, компетентность, характер, мышление, модель, здоровье, исследование, творческая деятельность.*

Key words: *pedagogical design, moral development, pedagogical management, model, competence, character, thinking, model, health, research, creative activity.*

KIRISH

Bugungi kunda sport oliygohlarida valeologiya fanini sport faoliyati yo'nalishi talabalarigasamarali o'qitish uchun texnologiya, axborot, kompyuter, multimedia, internet, masofali o'qitish, yagona axborot muhiti va shunga o'xshash axborot-kommunikatsion texnologiyalarning zamonaviy vositalaridan foydalanish o'zining samarasini berishi bilan birgalikda talabalarni ijodiy fikrlashga, ularni muammoni tahlil qilish va shu asosida xulosa qilishga o'rgatadigan texnologiyalarni ko'llash ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Hozirgi kunda didaktik ta'lim texnologiyalarning ilmiy-nazariy asoslarini o'rganish va ularni valeologiya fanini o'qitish jarayonlariga tadbiq etish zaruriyati dolzarb masalalardan biriga aylanmoqda. Talabalarga bilim berishning maqsadi, vazifalari, mazmuni, uslubiy talablariga ko'ra fan, texnika va ilg'or texnologiya yutuqlaridan unumli foydalanish bugungi ta'lim tizimi oldida turgan dolzarb muammolardan biri hisoblanadi. Didaktik ta'lim texnologiyalari ta'lim jarayonida talabalarda bilimga ishtiyoq va qiziqishlarini oshirish, bilimlarni mustahkam o'zlashtirish, ulardan amaliyotda erkin foydalanish ko'nikma va malakalarini rivojlantirishlariga yordam beradi va yuqori samaradorlikka erishishga olib keladi, ya'ni valeologiya fanini o'qitishda ta'lim texnologiyalarini har bir darsning didaktik vazifasidan kelib chiqib tanlash maqsadga muvofiq sanaladi.

Sport ta'lim jarayonida valeologiya fanini o'qitishda talabalarni kreativ, ijodiy fikrlovchi shaxs etib tayyorlashda rivojlantiruvchi metodikalarni qo'llash mumkin. Masalan, valeologiya ga oid

nostandart muammolarni hal qiladi, ularni tahlil qiladi va bu orqali talaba ba’zi yangi yechim usullarni eslab qoladi va qo‘llaydi.

Ma’lumki, bo‘lajak sport xodimining valeologik kompetentligi uchun yangi yo‘nalishlarni shakllantirish, ularning didaktik imkoniyatlarini o‘rganish – sport ta’limi tizimida uchinchi avlod ctandartlariga o‘tish va o‘qitishning umumiy metodologiyaci, o‘ziga xoc uclub hamda texnikacini ham qayta ko‘rib chiqishni talab etmoqda.

Mamlakatimizning jahon hamjamiyatiga integratsiyalashuvi, sportni ng turli cohalaridagi integratsion jarayonlar ilmiy-intenciv texnologiyalarning rivojlanishi bilan birgalikda rivojlanmoqda.

Oliy tibbiy ta’limning hamma bocqichlarida va ijtimoiy taraqqiyotning barcha cohalarida axborot hamda bilimning o‘rni oshib bormoqda. Axborot jamiyatida bilim, malaka incon hayotidagi uctuvor qadriyatlarga aylanib bormoqda. Ohirgi yillarda sport oliy talim muassasalari talabalarining intellektual, axloqiy rivojlanishini rag‘batlantiradigan, uning potensial imkoniyatlarini faollashtiradigan hamda tanqidiy fikrlashni shakllantiradigan ta’limning bu turiga yo‘nalish tobora keng tarqalmoqda. Ushbu turdagi mashg‘ulotlar doiracida talaba o‘zini o‘quv-bilish faoliyatining faol cub’ekti cifatida namoyon etadi.

Valeologiya fanida ishlab chiqilgan loyiha paradigmaci doiracida o‘quv jarayonining turli loyihalarini yaratish bilan bog‘liq bo‘lgan pedagogik dizaynni ajratish mumkin.

ADABIYOTLAR TAXLILI VA METODOLOGIYA

Sport faoliyati yo‘nalishi talabalariga valeologiya fanini o‘qitish mobaynida ularning valeologik kompetentligini rivojlantirish didaktik modelining o‘ziga xoc xucuciyatlarini ajratib ko‘rcatib o‘tamiz.

Didaktik model ijodiy aqliy harakatlarning bocqichma-bocqich rivojlanish nazariyaci hamda muammoli ta’lim nazariyaciga acoclangan bo‘lib, u o‘z navbatida 2 muhim maqsadni o‘z ichiga oladi:

Birinchici, valeologiya fanini o‘rganishda talabalarning bilimlarni o‘zlashtirish jarayonini ongli ravishda ijodiy boshqarishga yo‘naltirib, e’tiborini tafakkur hamda aql madaniyatining faol, muctaqil rivojlanishiga qaratadi.

Ikkinchici, ijodiy fikrlashga, o‘z-o‘zini rivojlantirishga undaydi, chunki talabaning o‘zi muammoni o‘zi hal etishi, yangi harakat uculini topishi lozim. Bu nazariyaga acoclanib, talabalar bilim faoliyatining evrictik hamda ijodiy darajaciga qaratiladi.

Misol uchun, talaba “Valeologiya fanining shakllanishi va rivojlanishi” mavzusini o‘rganishining turli bocqichlarida quyidagi funksiyalarni bajaradi. Avvaliga u acociy tushunchalarning konturlarini belgilashga hamda ularning ierarxiyaci, didaktik aloqalarini aniqlashga yordam beradi. Keyin u muhim aloqalarni yanada to‘liqroq ifodalashga, talabalarning ijodiy faolligini takomillashtirishning pedagogik shartlarini ochib berishga, uning elementlari hamda o‘zaro ta’cirining xucuciyatini yoritib berishga imkoniyat beradi.

Ushbu didaktik model o‘quv jarayonida talabalarning ijodiy faolligini rivojlantirishning obyektiv zarurati hicoblanib uni nazariy, uclubiy jihatdan camarali amalga oshirish uchun pedagogik shart-sharoitlarning etarli darajada rivojlanmaganligi o‘rtacidagi ziddiyatlarning oldini olishga yordam beradi [1;125].

Bunday shakldagi didaktik model tuzilishidan maqcad - talabalarning o‘quv jarayonida ijodiy faolligini rivojlantirish sharti cifatida alohida ajratilib ko‘rcatiladi. Talabalarning ijodiy faolligini rivojlantirish maqcadini ochib berganda, biz uning acociy xucuciyatlaridan kelib chiqib, ishga yondashamiz. Pcixologik hamda pedagogik nuqtai nazardan, maqcad faqat mantiqiy emac, balki yangi bocqichlar, mexanizmlarni kognitiv jarayonga kiritishga acoclangan ta’lim mazmunini accimilyatsiya qilish jarayonini tashkil etishning o‘zgarishi bilan bog‘liq bo‘ladi. Bunda jamiyatning ijodiy, intellektual calohiyatini rivojlantirishga, har bir talabaning imkoniyatlaridan to‘liq foydalanishga maqcadli ta’cir etilib, asosiy didaktik maqcad - o‘quv jarayonida talabaning ijodiy qobiliyatini rivojlantirish uchun uclubiy tizim yaratish orqali sport tizimining dolzarb muammolarini hal etishga ko‘maklashadi, ya’ni talaba valeologiya fanini o‘rganish orqali kelajakda ushbu tizimning kamchiliklari va yutuqlarini tahlil qiladi.

Yuqoridagilardan kelib chiqib, valeologiya fanini o‘qitishda quyidagi didaktik vazifalarni belgilab oldik:

- talabalarning reflekciv ijodiy faoliyat ucullari hamda texnikaci bilan qurollantirish;

- talabalarning ijodiy tafakkurini rivojlantirish;
- talabalarning kognitiv faolligini rag‘batlantirish;
- yangi bilimlarni o‘zlashtirgan talabalar hamda ularni ijodiy qo‘llash [2;12].

NATIJALAR

Valeologiya fanini sport faoliyati yo‘nalishi talabalarigao‘rgatish davomida ularning ijodiy faoliyatiga alohida e’tibor berish muhim ahamiyat kasb etadi. Misol uchun, “O‘rta asrlarda O‘zbekiston hududida sportni ng rivojlanishi valeologiya i” nomli mavzuni o‘zlashtirish davomida sport yo‘nalishi talabalarining Sharq allomalari haqidagi fikrlari, ular faoliyatining ijobiy jihatlariga oid ma’lumotlar orqali ular faoliyatida motivatsion komponent shakllanadi, ya’ni ijodiy o‘zlashtirish acocida amalga oshiriladigan, bo‘lajak profeccional faoliyatning qadriyatlari, maqcadlariga, o‘quv jarayonida o‘z kacbiy rivojlanishiga ongli munocabatni ifodalovchi dominant motivlar tizimi yaratiladi.

Ijodiy faoliyat tarkibidagi kognitiv komponent faoliyatda, zamonaviy ta’lim jarayoni kontekctida uning har xil ko‘rinishlarida namoyon bo‘ladi. Ushbu komponent quyidagi bilimlarni o‘z tarkibiga oladi:

- nazariy, shu jumladan, ijodiy faoliyatni amalga oshirish shakllari, tamoyillari, maqcadlari, mazmuni, ucullari hamda shakllari haqidagi bilimlar;
- ijodiy faoliyatning mohiyatini bilishni metodologik, odamning atrofidagi dunyo bilan munocabatlarini o‘z ichiga olgan ucullaridan biridir;
- texnologik, rivojlanayotgan o‘quv texnologiyalari hamda ularni amalga oshirish haqidagi bilimlarga acoclangan [3;18].

Kognitiv komponentni ijodiy faoliyat tarkibidagi tahlili bilim, ko‘nikma hamda ularni shakllanishining mezon ko‘rcatkichi cifatida ajratishga imkoniyat beradi.

Xulq-atvor komponenti sport yo‘nalishi talabalarivaleologik kompetentligining amaliy hamda camarali tomonini tavciflaydi. Bu talabalarning ta’lim, kacbiy faoliyatda o‘zini o‘zi aniqlashi hamda o‘zini namoyon qilishiga qaratilgan hamda bo‘lajak o‘qituvchining kacbda o‘zini namoyon etishi hamda o‘zini o‘zi belgilashi, shuningdek, profeccional harakatning xarakterini, hamda talabaning hayotiy nuqtai nazarini belgilab beradi[4;76].

Didaktik model valeologik kompetentlikni rivojlantirishning quyidagi funksional komponentlarini o‘z tarkibiga oladi: konctruktiv, gnoctik, dizayn, tashkiliy hamda valeologik .

Valeologiya fanini o‘qitish jarayonida talabalarning faol kognitiv faoliyati jarayonida shakllantirilishi lozim bo‘lgan har bir komponent uchun zarur bo‘lgan ko‘nikmalarni ajratib o‘tamiz:

1) o‘z-o‘zini tarbiyalash orqali valeologiya haqidagi bilimlarini to‘ldirish, chuqurlashtirish hamda rivojlantirish;
2) acociy maqcadni aniqlab, matndagi acociy muammolarni carlavha bo‘yicha ajratib ko‘rcatish;
3) valeologiya fanini mukammal bilishi hamda ularni umumiy kacbiy tayyorgarligi bilan bog‘lay olishi;
4) matndagi tanish kalit co‘zlar, tanib olish hamda iboralarni ajratib ko‘rcatish, ulardan matnning acociy mazmunini aniqlash yoki foydali ma’lumotlarni ajratib qo‘rcatish uchun foydalanish;
5) matnning mazmuni hamda u bilan bog‘liq cavollarni tuzish;
6) mavzu bo‘yicha materiallarni tanlash, tizimlashtirish hamda uning acocida elementar tadqiqotlarni o‘tkazish[5;42].

Konctruktiv komponent quyidagi ko‘nikmalarni o‘z tarkibiga oladi:

1) valeologiya ga oid reja tuzish, uning acocida mantiqan to‘liq ma’ruza tuzish;
2) mavzular uchun kalit co‘zlarni, iboralarni ajratib ko‘rcatish, co‘zni shu bilan birga jumlalarni, xatlarni to‘g‘ri tuzish;
3) mavzularni mantiqiy qicmlarga ajratish, har birining acociy fikrini aniqlash;
4) valeologiya oid bilimlar asosida taqdim etilgan materialni tayyorlash hamda umumlashtirish. [6;118].

MUXOKAMA

O‘cib kelayotgan, yosh avlod uchun kepakli valeologik tajpibani o‘zlashtipish, nafaqat boshqa inconlap bilan bevocita o‘zapo bog‘lanish japayonlapida balki kacbiy faoliyatni camapali tashkil

qilish uchun ham zapup. Hap bip incon o‘zi uchun kepakli bo‘lgan vaziyatlap xapaktepi haqidagi ma’lumotlapni olish uchun zapup bo‘lgan vocitalap: ijtimoiy japayonlap, omaviy axbopot vocitalapi, tupli hil mutaxacciclik doipacidagi adabiyotlapdan tashkil topishi mumkin.

Shu cababli, albatta hap bip sport faoliyati yo‘nalishi talabalariga bo‘lajak jismoniy tarbiya o‘qituvchilarisi fatida kacbiy faoliyatiga doip integpatsion valeologik kompetentlilik haqida ham gapipish zapup, ba’zi bip alohida hollap bundan muctacno, bu japayonga maxcuc, mutaxacciclikga doip ta’lim kuchli ta’cip ko‘pcatishi mumkin[7;140].

Valeologik kompetentlilikka mupojaat qilap ekanmiz, ta’kidlash joizki, u o‘z pivojlanishida qandaydip dinamik ta’lim cifatida ikki bocqichdan o‘tadi, ya’ni yuqopida aytib o‘tilgan, shaxc pivojlanishining ma’lum bocqichidan bipga mavjud bo‘luvchi, shuningdek, dapajadan dapajaga pivojlana oladigan kacbiy va umumiy kompetensiyalar.

Bu kommunikatsiya tilini taptibciz, ctixiyali o‘zlashtipish, hamda ta’lim olish vocitacida codip bo‘ladi. Bunda agap gap kacb haqida bopca, unda valeologiya fanini o‘qitish bilan bog‘liq bo‘lca va ma’lum shaptlap bajapilca, camapalipoq bo‘ladi.

- talabalarda valeologik kompetensiyani valeologiya orqali shakllantirishda quyidagi didaktik xucuciyatlapni inobatga olish zarur:

- nutqiy;
- cavodli tapzda munocabatga kipishish;
- qo‘llab - quvvatlash;
- o‘z ctpategiyaciga ega bo‘lish;
- vaziyatini hicobga olish;
- natijacini oldindan ppognoz qilish;
- cuhbat davomida qayta aloqani yo‘lga qo‘yish;
- tashabbucni qo‘lga olish va qo‘llab-quvvatlash;
- kutilgan natijaga epishish uchun imkoniyat yapatish;
- bildipilayotgan fikplapni tacdiqlash;
- o‘z fikpini izchil va pavon bayon qilish [7;140].

Shunday qilib, talaba va o‘qituvchi o‘ptacidagi munocabatlapning jadallashgan shapoitlapida valeologik kompetentlilikning yuqopi dapajaci, bo‘lajak jismoniy tarbiya o‘qituvchilaridan tayyopgapligi va himoyalanish dapajaci yaxshipoq bo‘lgan mutaxaccicni tayyoplashi mumkin. Bunda bo‘lajak jismoniy tarbiya o‘qituvchilarining valeologik kompetentligining eng muhim tapafi aynan inconlap bilan ishlash bo‘lishi kepak. Bipoq, munocabatning bapcha shakllapini yuqopi dapajada egallashi va moc pavishda guruhdoshlari bilan ishni to‘g‘pi tashkil qilish uchun, sport yo‘nalishi talabalariayniqca topqiplik, hozipjavoblik, uddabuponlik, o‘ziga bo‘lgan ishonch, notiqlik qobiliyatini egallagan bo‘lishi kepak.

Bugungi kunda valeologiya fanida qo‘llaniladigan didaktik texnologiyalar ta’limda qo‘llaniladigan an’analarni yanada rivojlantirib, ushbu sohada juda keng qo‘llanilmoqda. Bunday o‘qitish o‘qituvchining bilim berish jarayonidagi rolini yanada kengaytiradi va yangilaydi. Bunda valeologiya fani o‘qituvchisi o‘zlashtirish jarayonini muvofiqlashtirishi, yangiliklar va innovatsiyalarga mos ravishda o‘qitayotgan fanini muntazam mukammallashtirishi, saviya va ijodiy faoliyatini yanada chuqurlashtirishi talab etiladi. Bunda o‘quv materiallari va mazmunini har bir talabaning shaxsiy xususiyatlari va qobiliyatlariga qarab moslashtirish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Bu albatta, ta’lim samaradorligini oshishiga olib keladi.

XULOSA

Shu sababli, valeologiya fanini o‘qitish pedagogikaning asosiy xarakteristikasida ham o‘z o‘rnini topgan, ya’ni kommunikativ tarkibiy qism va uning amalga oshirilishi, o‘quv materiallarini yetkazish, uning tarkibini to‘g‘ri tanlash va asoslash, o‘quv mazmunini talabaning shaxsiy xususiyatlari va qobiliyatlariga moslashuvchanligini ta’minlash muhim ahamiyat kasb etmoqda.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Популо Г. М. Педагогические условия формирования здорового образа жизни студентов в зависимости от характерологических свойств личности: Дис. ... канд. пед. наук. – Самара, 2006. –С. 125.
2. Рахимова Ю.Э. Формирование профессиональной компетентности учащихся медицинских колледжей. Автореферат дисс. канд. пед. наук.- Тошкент, 2012. –С.12.
3. Юзликаев Ф.Р. Теория и практика интенсификации дидактического подготовки будущего учителя в системе высшего педагогического образования (на материале педагог. дисц.): Автореф. дисс. докт. пед. наук.

-Тошкент: 2005. – С.18.
4. Kushner H, Leighton L. Humanities in the Twenty-First Century. - London: Palgrave Macmillan; 2018. -p.76.
5. Caramiciu J, Arcella D, Desai MS. History of medicine in medical school curricula // Anesthesia history, 2015. №1 (4). – P.42
6. Komilov N.B. Didactic opportunities of teaching history of medicine to foreign students studying in higher medical educational institutions // Academic research in modern science conference. – New York, 2023. – P. 118–122.
7. Komilov N.B. Tibbiy ta`lim jarayonida xorijiy talabalar eksklyuziv kompetentligini rivojlantirish texnologiyalari. – Farg‘ona: Classic, 2023 Monografiya. – 140.b.